

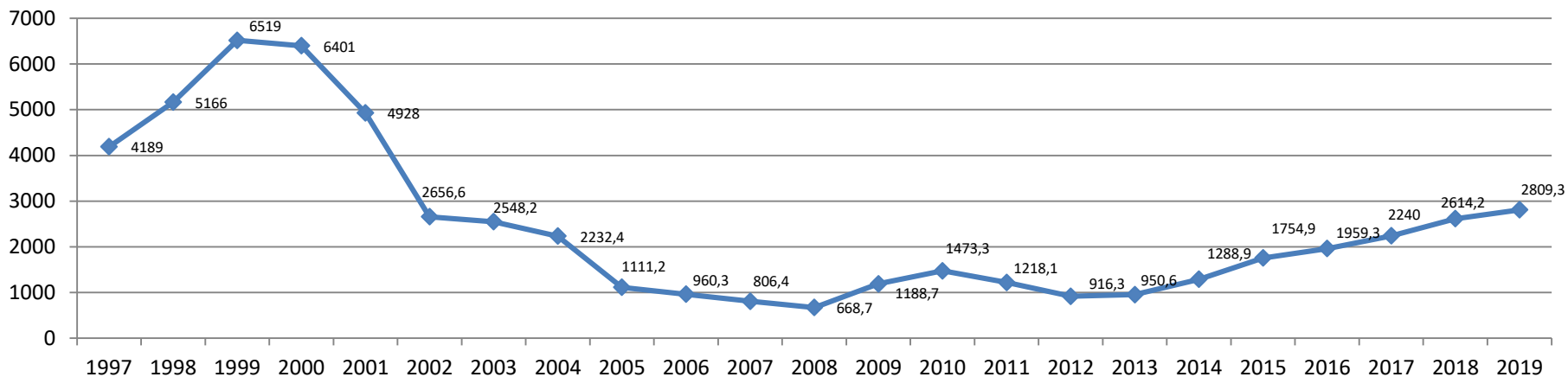

International
Labour
Organization

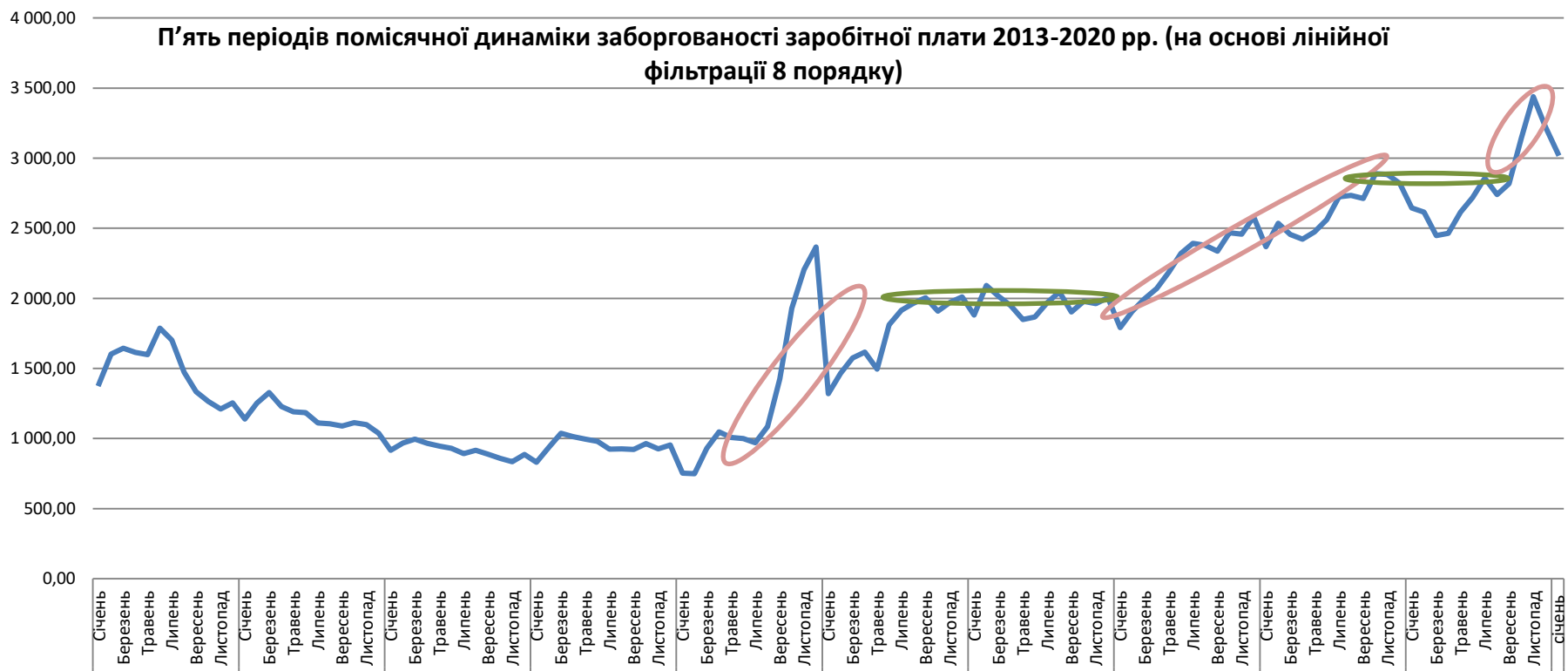
Економічний аналіз заборгованості із виплати заробітної плати в Україні

Олександр Цимбал
Національний консультант

Заборгованість з виплати заробітної плати 1997-2019 рр, млн грн

П'ять періодів помісячної динаміки заборгованості заробітної плати 2013-2020 рр. (на основі лінійної фільтрації 8 порядку)

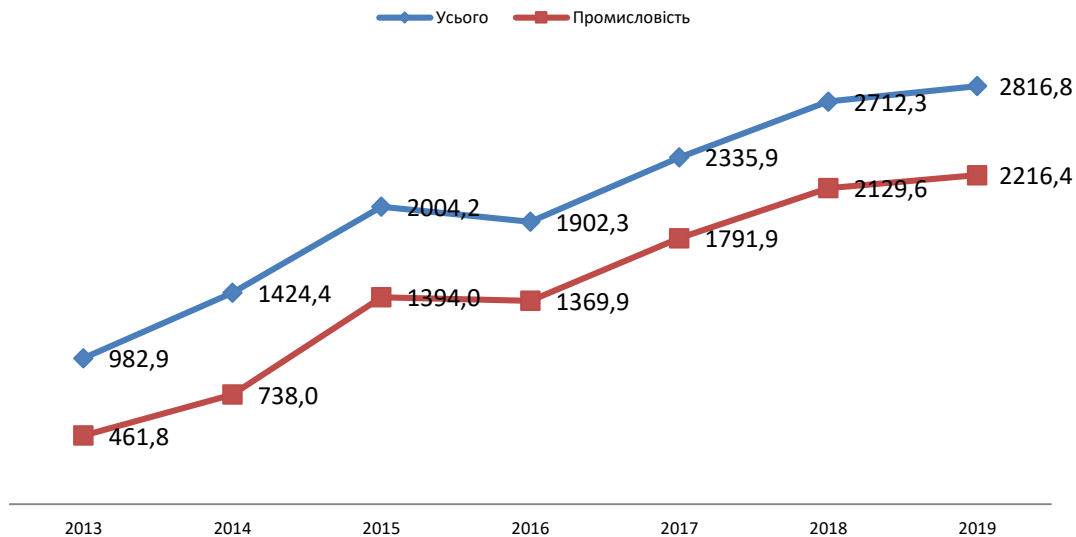
Галузева структура загальної заборгованості заробітної плати

Загальна заборгованість майже на 95% сформована у п'яти секторах економіки:

- промисловості (78,7%),
- транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (7,2%),
- професійній, науковій та технічній діяльності (4,7%),
- будівництві (2,2%),
- операціях із нерухомістю (2,1%).

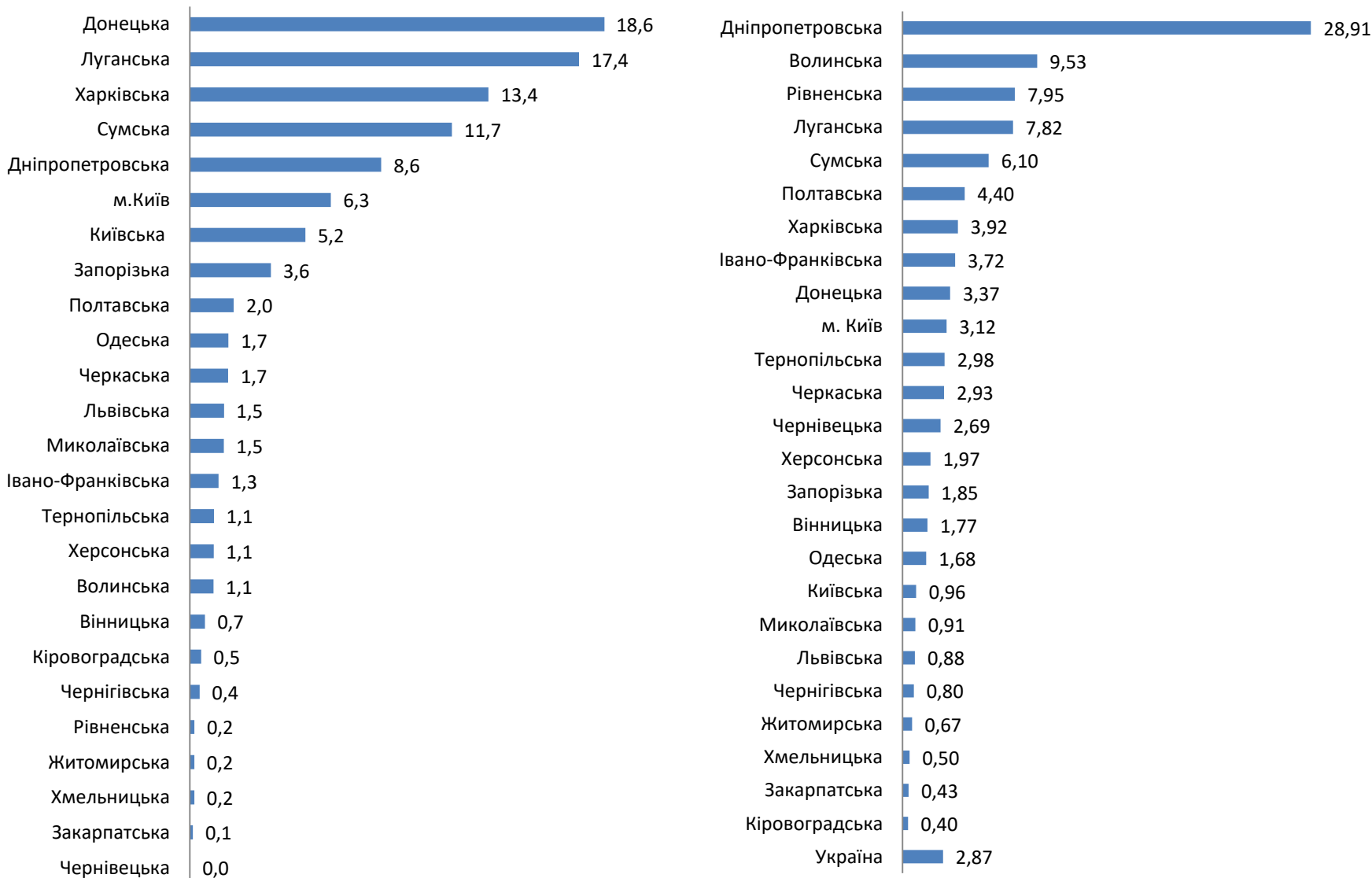
Їх частка у формуванні середньооблікової кількості штатних працівників 39,8%, загального фонду оплати праці 44,5%.

Сектори з найбільшим рівнем незадекларованої праці та найменшим впливом публічного регулювання Сільське господарство (з іншими) та Торгівля додають лише 0,9 та 1,4% від загальної заборгованості.

Регіональна структура загальної заборгованості та темпи її зростання протягом 2013-2019 рр.

У 2019 р. 81,1% заборгованості зосереджено у 7 областях. У 2013 році у цих регіонах – 59,5%. За рахунок Дніпропетровської, Луганської, Сумської та Харківської областей, де зростання більше 3,5 рази

Динаміка та структура заборгованості у промисловості 2013-2019 рр. (станом на 1 вересня)

Переробна промисловість забезпечує 66,1% від промислової заборгованості загалом.

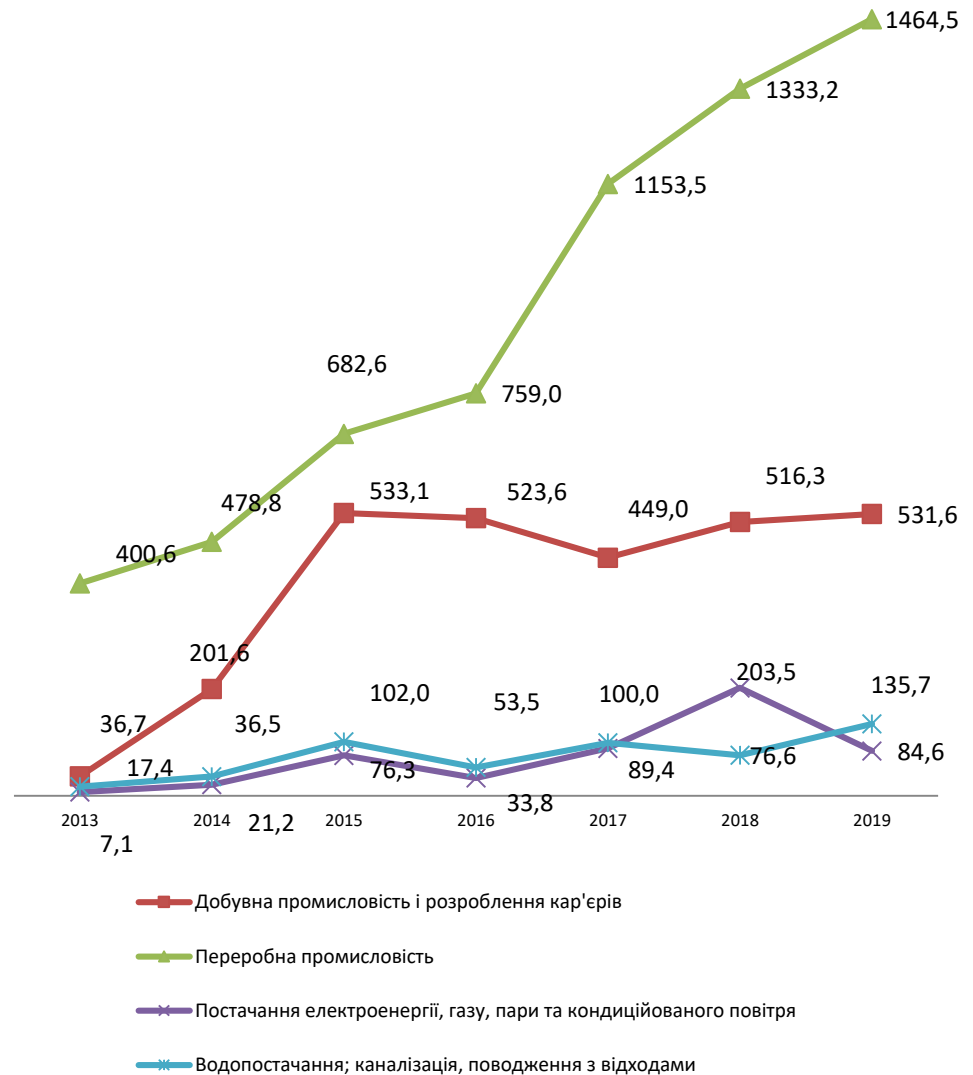
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 24%

Водопостачання; каналізація, поводження з відходами - 6,1%

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря - 3,8%

II

- 44,8% від загальної заборгованості у переробній промисловості та найвищі темпи зростання протягом 2013-2019 рр. (**виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, а також машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань**).
- 40,6% і середні темпи росту (**виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, текстильне виробництво; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів**).
- 14,6% та найменші темпи росту (**виробництво хімічних речовин і продукції; гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; електричного устаткування; меблів, іншої продукції; ремонту і монтажу машин і устаткування, а також металургійне виробництво і виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування**).

Галузеві особливості реструктуризації заборгованості активних та неплатоспроможних підприємств

На відміну від розвинених країн в Україні більшу частку заборгованості формували економічно активні підприємства: 54,2% у 2013 р. та 58,9% у 2019 р.

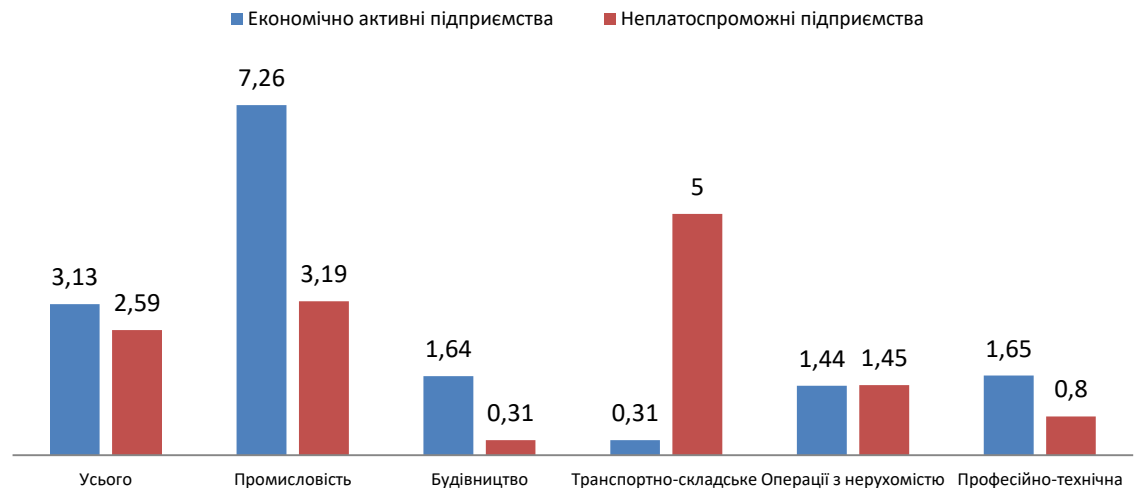
Надзвичайне підвищення цієї частки у 2014 -2016 рр. було обумовлено шокним характером кризових подій та інертністю інституційної реакції постраждалих підприємств через складність процедур банкрутства

Найбільш важка ситуація склалася у Транспортно-складському тощо господарстві, де у 5 разів зросли обсяги заборгованості у зв'язку із банкрутством та припиненням економічної діяльності

Динаміка зростання заборгованості економічно активних та неплатоспроможних підприємств 2013-2019 р., млн грн

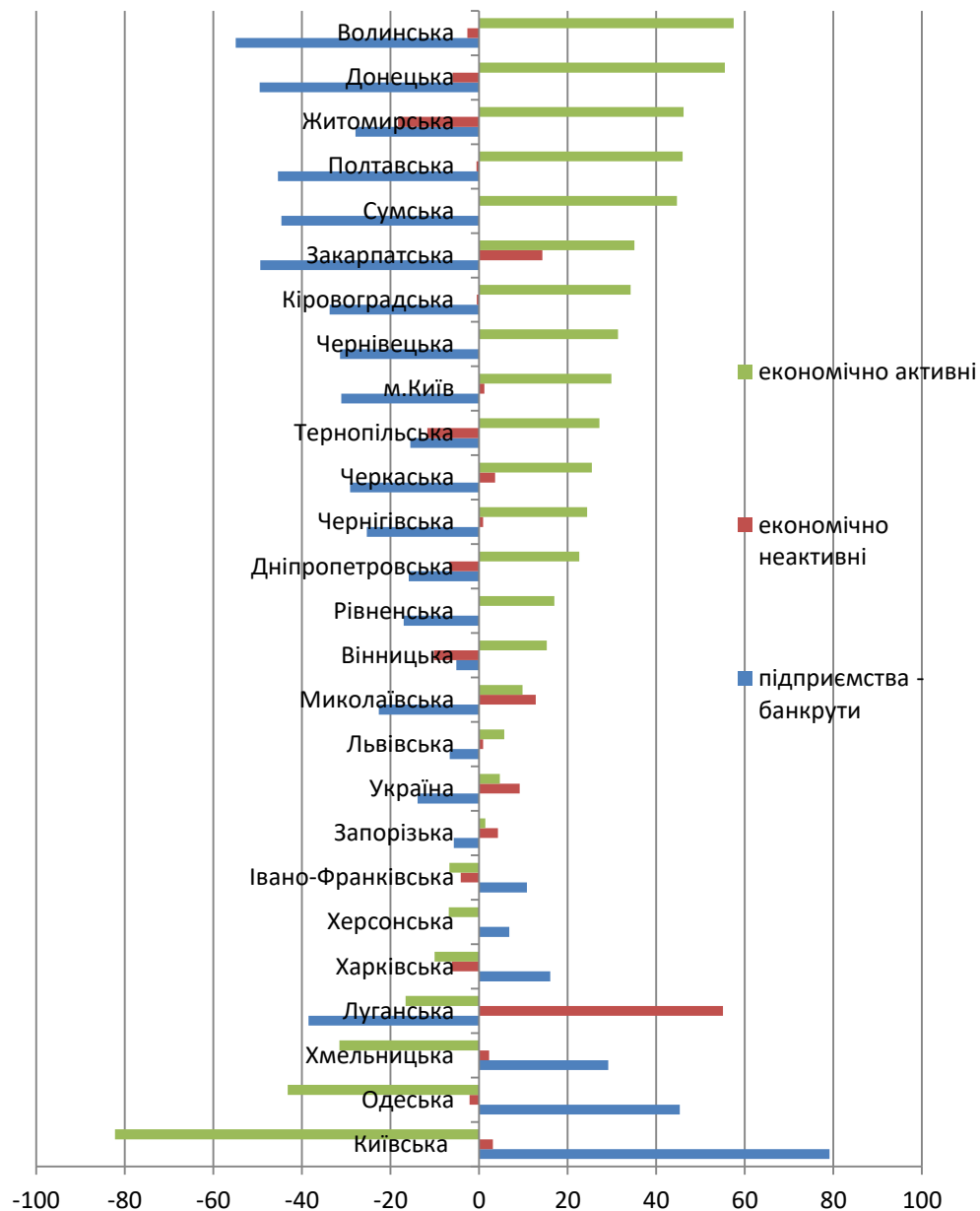
Темпи зростання заборгованості активних та неактивних підприємств 2013-2019

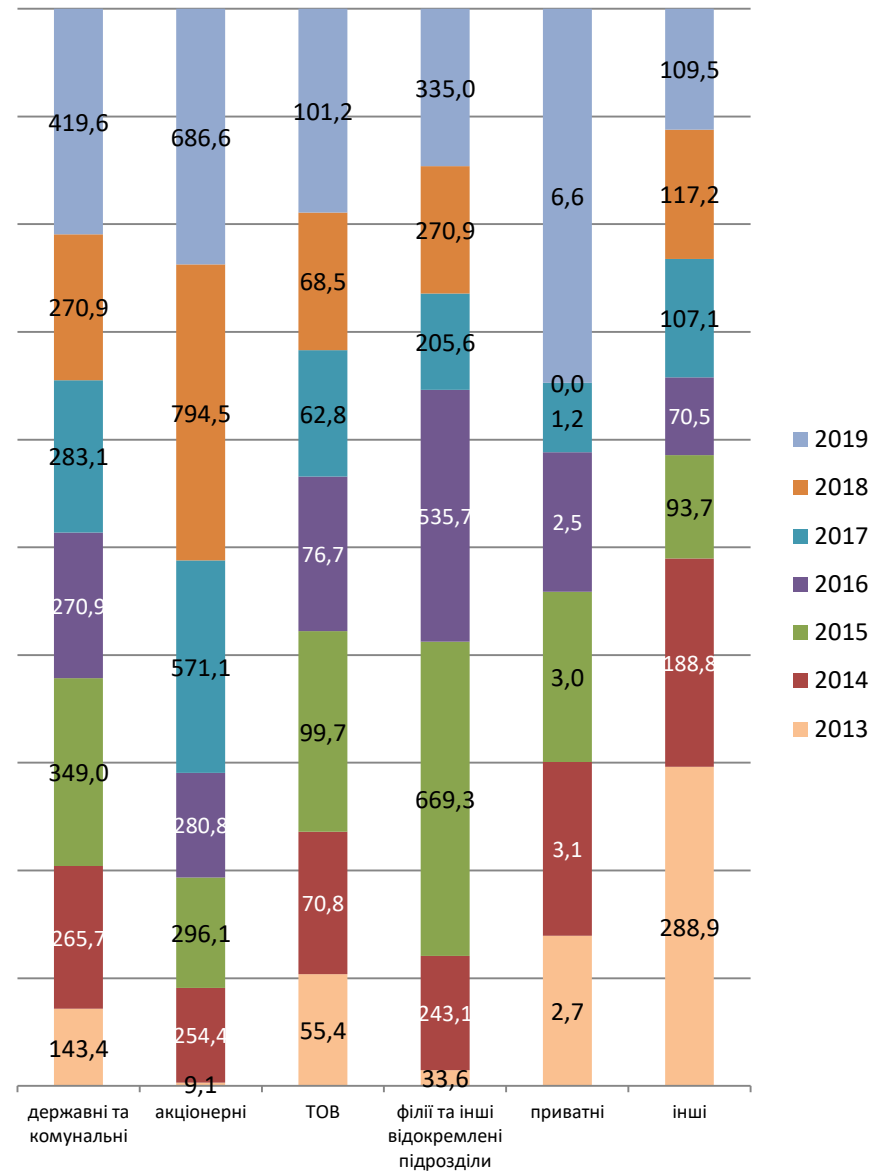
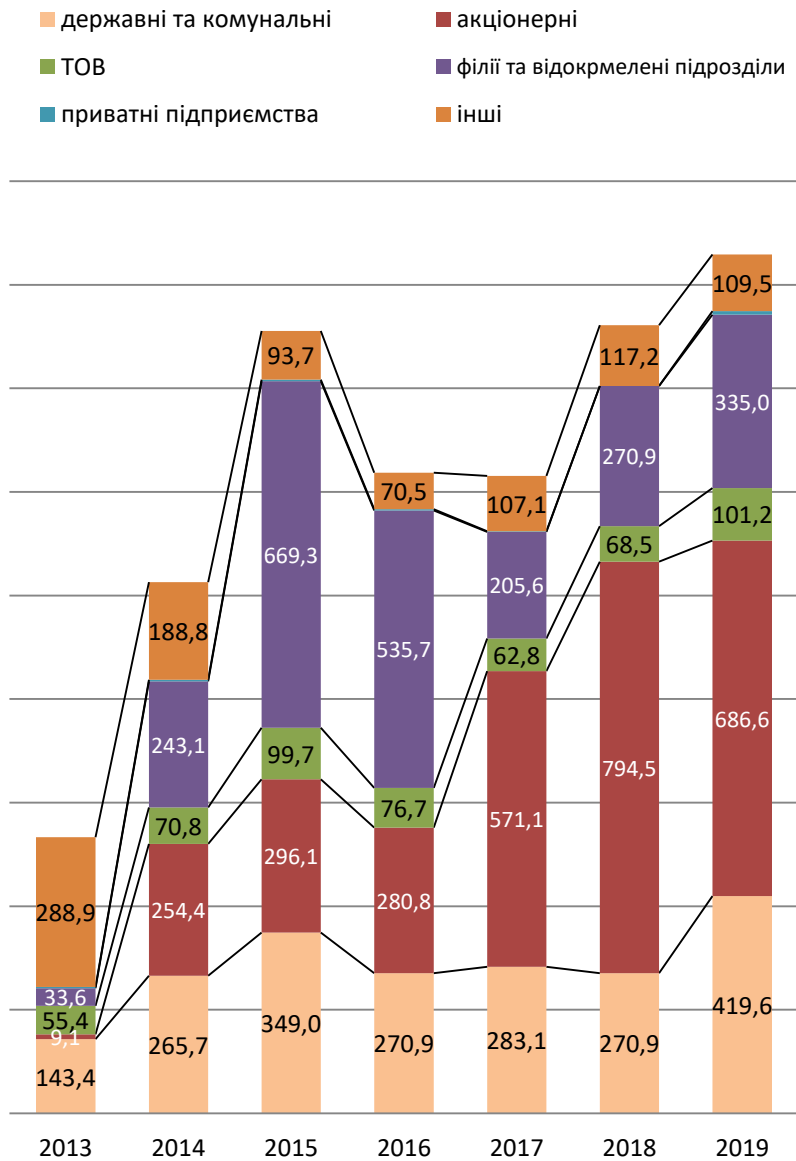
Протягом 2013-2019 рр. в регіонах України у формуванні заборгованості відбулася суттєва трансформація пропорцій між економічно активними, збанкрутілими та неактивними підприємствами

Найбільшу групу утворюють регіони (18 із 25), де в складі заборгованості відбулося значне зростання частки економічно активних підприємств переважно за рахунок скорочення заборгованості на економічно неактивних (крім Вінницької). Виключення - Запорізька, Львівська та Миколаївська, де трансформація була не суттєва.

Другу групу утворюють сім областей: Київська, Одеська, Хмельницька, Луганська, Харківська, Херсонська та Івано-Франківська, серед яких перерозподіл заборгованості відбувся на користь неплатоспроможних та неактивних підприємств, що категорично погіршує перспективи її сплати працівникам.

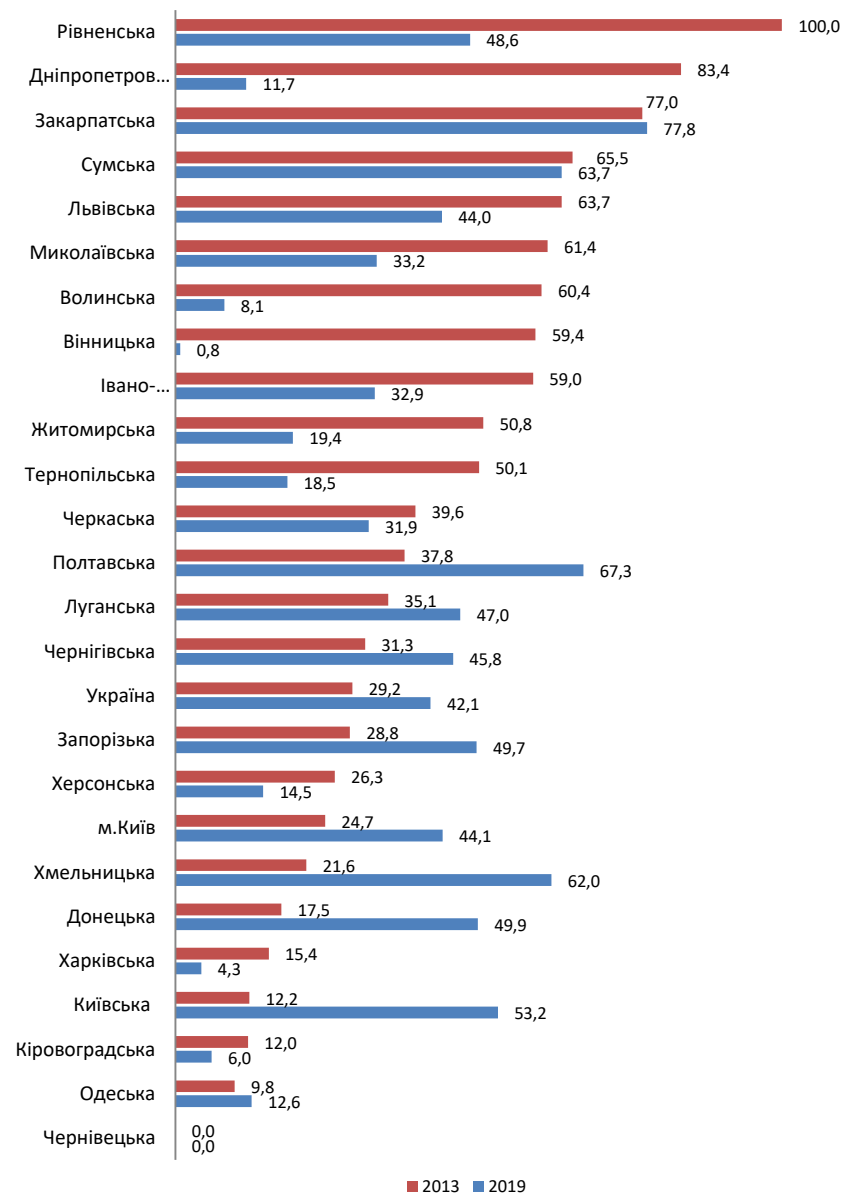
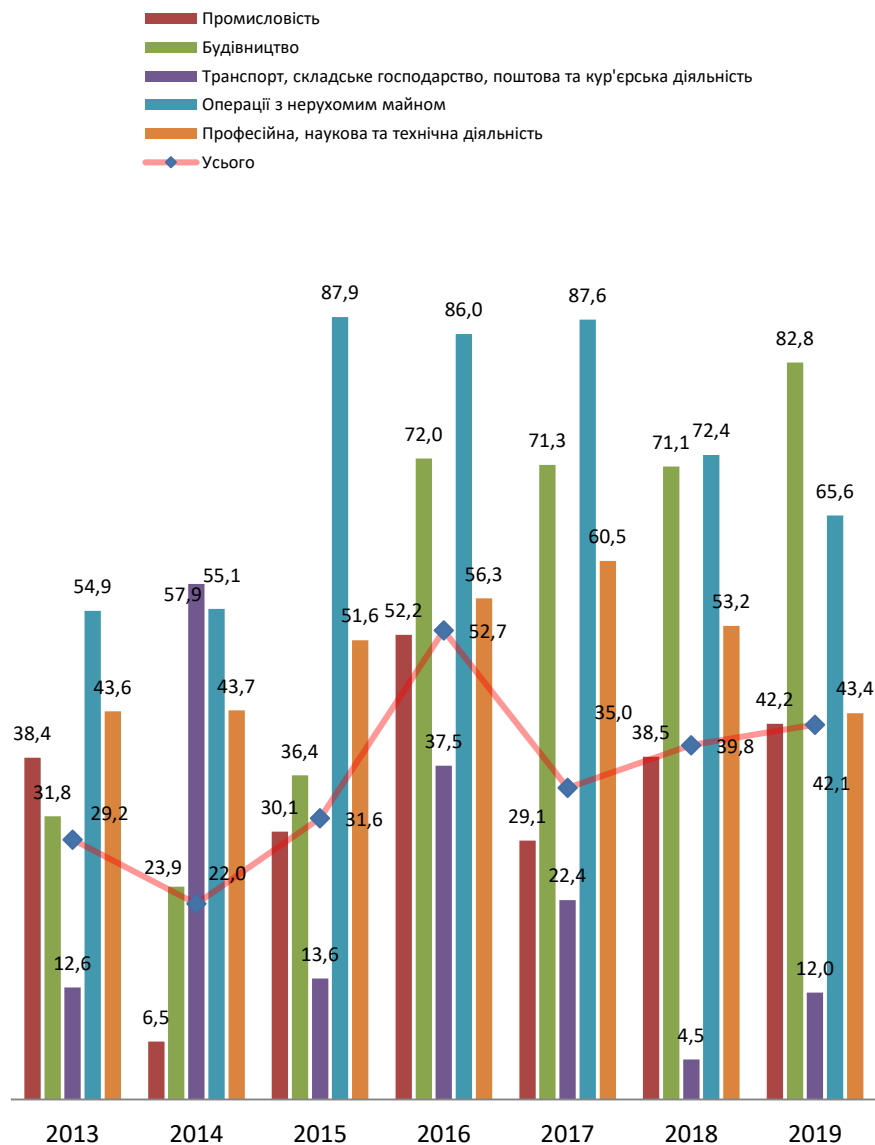
Розподіл заборгованості за організаційно-правовими формами підприємництва, 2013-2019 (на 1 вересня)

Регіональні особливості трансформації заборгованості підприємств різних організаційно-правових форм станом на 1 вересня 2019 р.

Категорія	Регіони	Значення зваженої рейтингової позиції		Середнє 1 категорії	Середнє 2 категорії	Середнє 3 категорії	Середнє 4 категорії
1 категорія – регіони із найбільш небезпечною ситуацією у сфері заборгованості ЗП	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Сумська, Харківська області та м. Київ	Від 9 до 16,4	державні та комунальні підприємства	36,6	35,9	45,7	50,1
			зростання (зменшення) 2013-2019, в.п.	1,6	-17,5	22,7	8,9
2 категорія – регіони із значною небезпечною ситуацією у сфері заборгованості ЗП	Волинська, Київська, Львівська, Миколаївська, Полтавська Тернопільська та Черкаська області	Від 4,5 до 7,9	акціонерні товариства	34,9	15,2	24,9	13,7
			зростання (зменшення) 2013-2019, в.п.	32,4	15,0	21,2	11,2
3 категорія – регіони із помірною небезпечною ситуацією у сфері заборгованості ЗП	Івано-Франківська, Кіровоградська, Одеська, Херсонська, Чернігівська області	Від 1,2 до 4,4	товариства з обмеженою відповідальністю	6,5	11,0	12,3	0,2
			зростання (зменшення) 2013-2019, в.п.	-14,0	7,3	4,8	-5,5
4 категорія – регіони із найменш небезпечною ситуацією у сфері заборгованості ЗП	Житомирська, Закарпатська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька області	0,5 до 1,1	філії (інші відокремлені підрозділи)	14,8	28,2	1,0	10,3
			зростання (зменшення) 2013-2019, в.п.	10,2	6,6	-23,3	2,7
			інші організаційні форми	7,3	6,4	15,6	25,7
			зростання (зменшення) 2013-2019, в.п.	-29,8	-14,2	-25,6	0,8

Застаріла заборгованість за секторами економіки та регіонами протягом 2013-2019 рр.

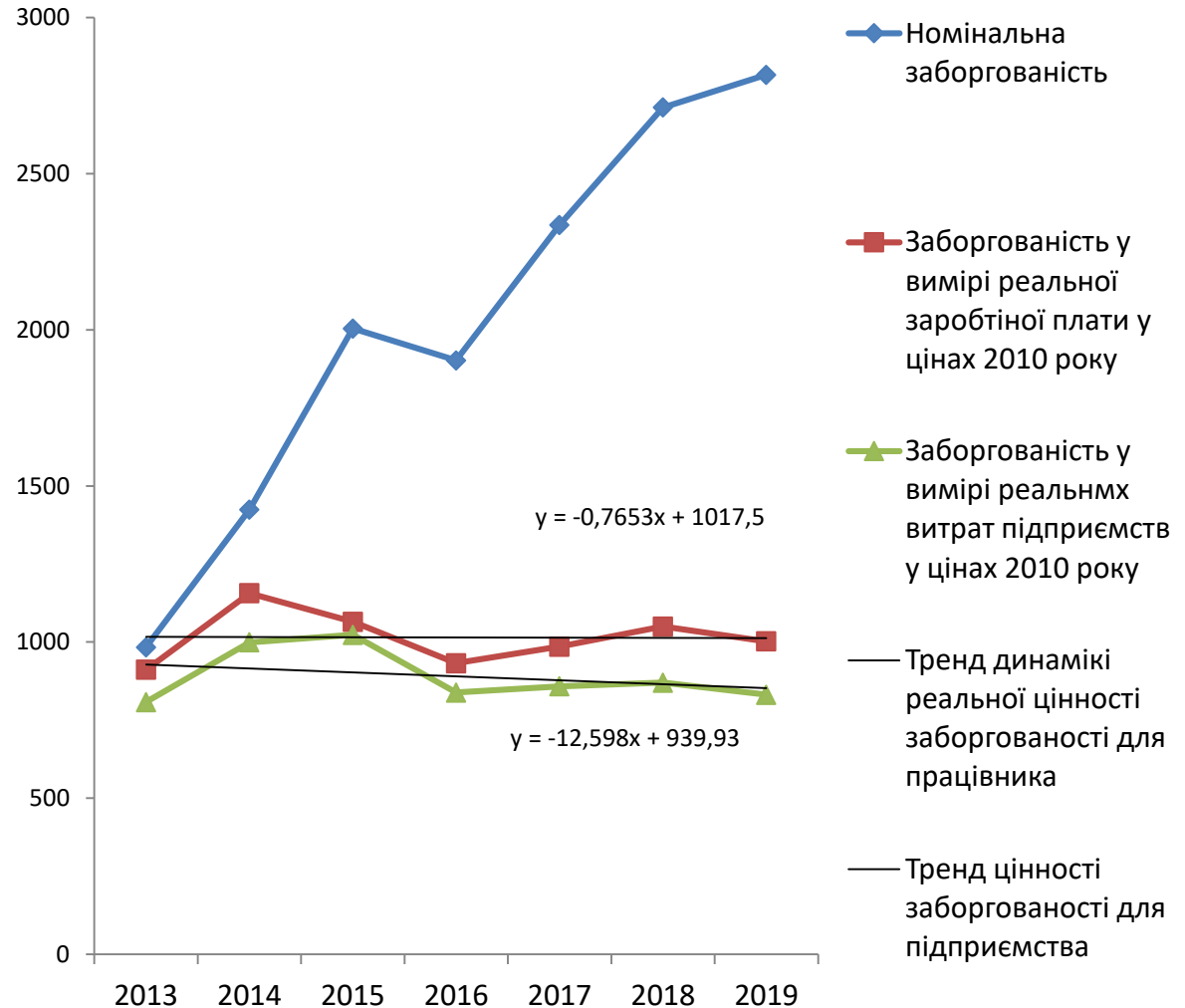
Значення накопиченої заборгованості заробітної плати для працівників та підприємств

Заборгованість заробітної плати можна виразити як:

- реальну платоспроможність доходів працівників (червона крива)
- реальну платоспроможність доходів підприємства (зелена крива)

Висновки:

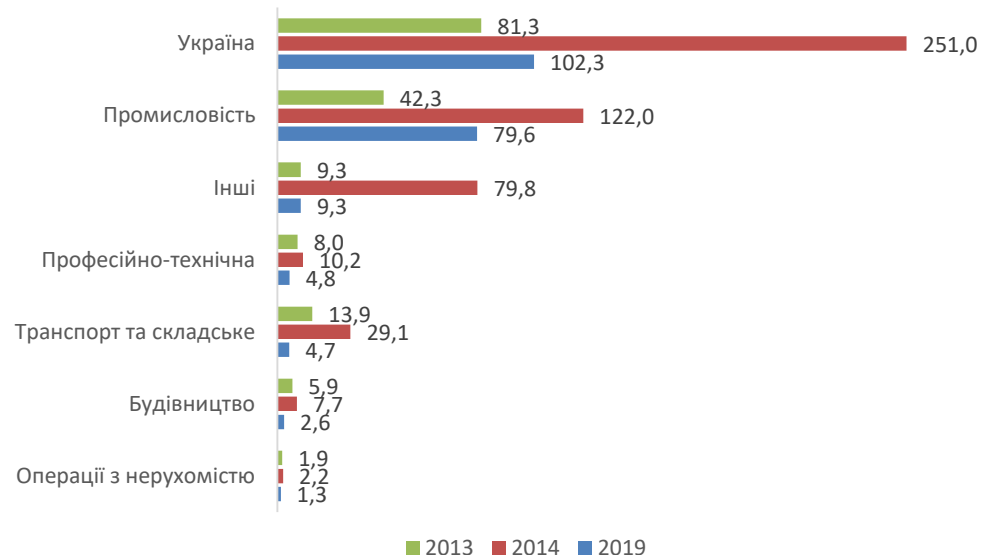
1. Рівень втрати платоспроможності працівників був вищим ніж можлива втрата платоспроможності підприємств у всі роки крім 2015.
2. Заборгованість будь-якого попереднього року, загалом ставала все «легкішим» боргом для підприємства швидше ніж втрачала платоспроможну цінність для працівника.

Секторальні особливості розподілу штатних працівників, яким заборговано заробітну плату

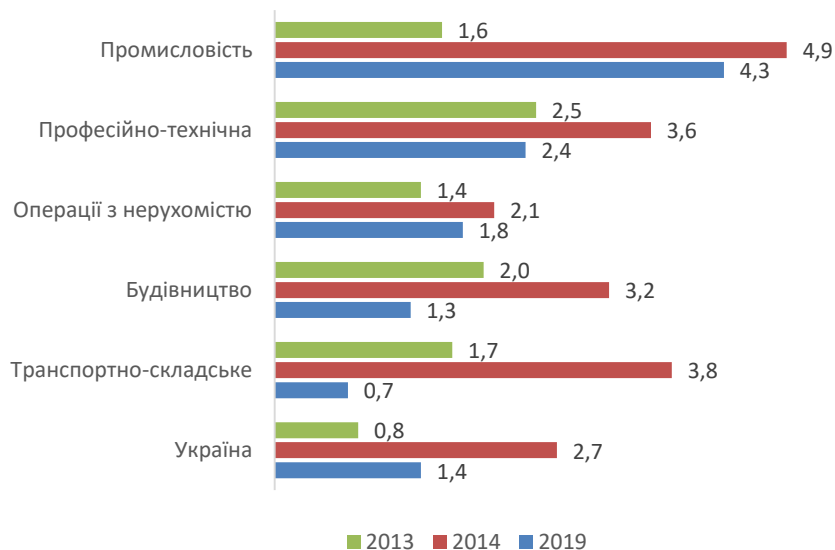
- У всіх секторах максимальний пік чисельності штатних працівників, яким заборговано зарплату 2014-2015 рр.
- За період збільшення абсолютних показників тільки у промисловості, а відносного - у промисловості та операціях з нерухомістю
- Протягом періоду відбулося збільшення питомої ваги 5 секторів (з 88,6 до 90,9%) виключно за рахунок промисловості

Кількість працівників, яким заборговано заробітну плату

■ 2013 ■ 2014 ■ 2019

Відсоток середньої кількості штатних працівників, яким заборговано зарплату

■ 2013 ■ 2014 ■ 2019

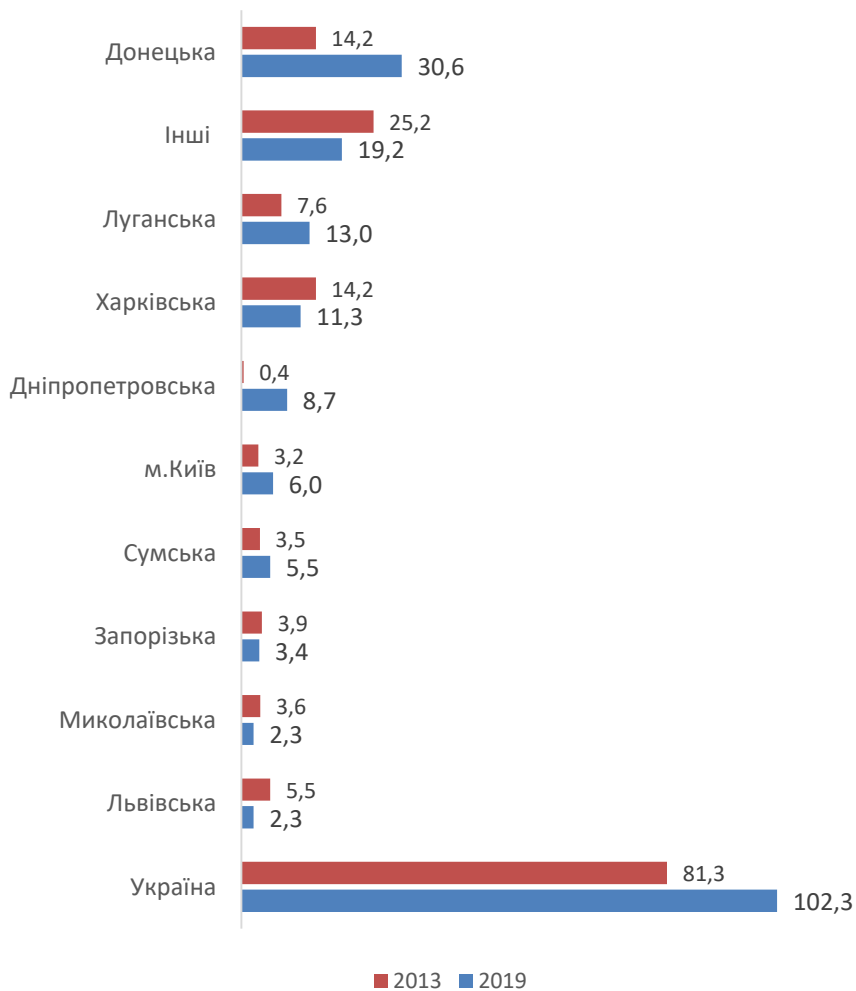
Питома вага штатних працівників, яким заборговано заробітну плату в складі секторів економіки

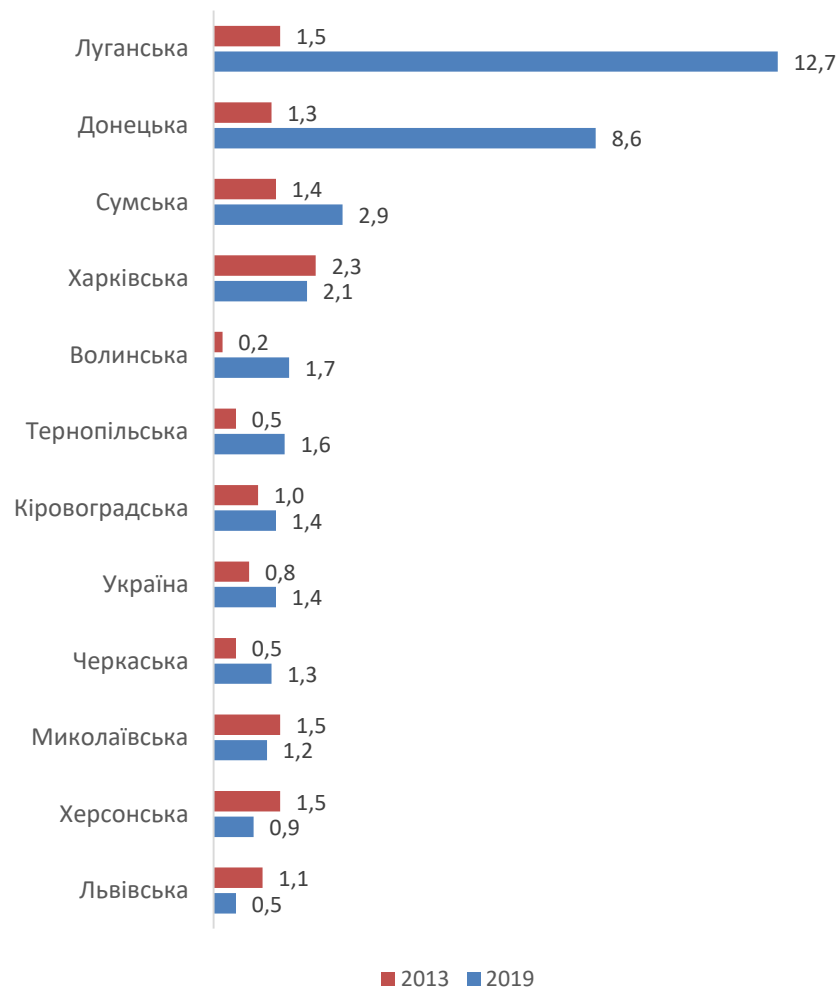
■ 2013 ■ 2014 ■ 2019

Зростає номінальна (у 6 із 7 регіонів 1 групи) та відносна (у трьох із першої групи) кількість працівників, яким заборговано заробітну плату.

Дев'ять регіонів з найбільшою кількістю штатних працівників, яим заборговано зарплату, осіб, 2013 та 2019 рр.

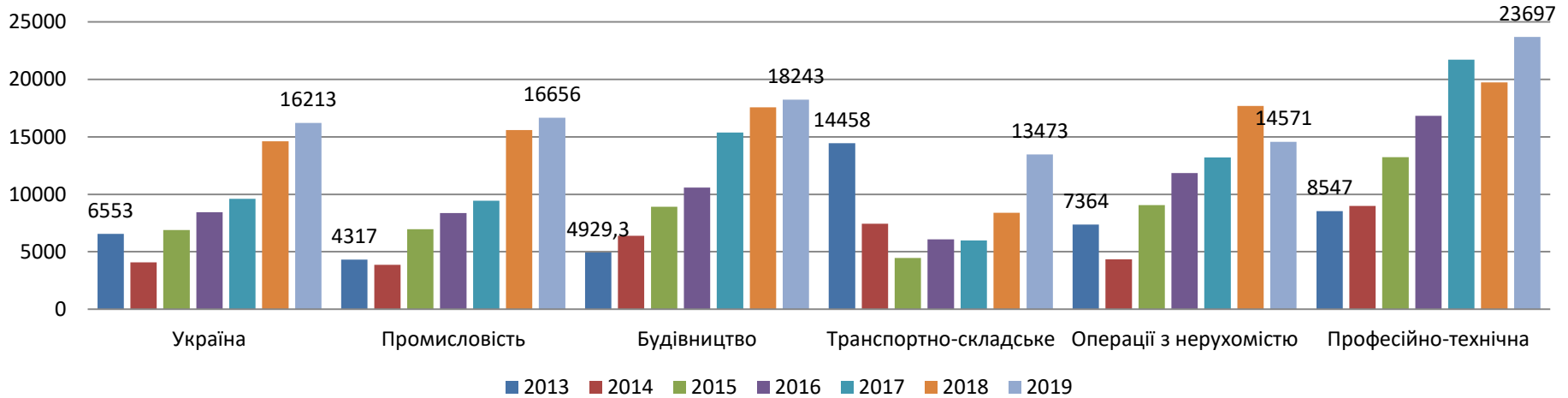

Регіони з найбільшими значеннями показника частка працівників, яким заборговано заробітну плату, 2013 та 2019 рр.

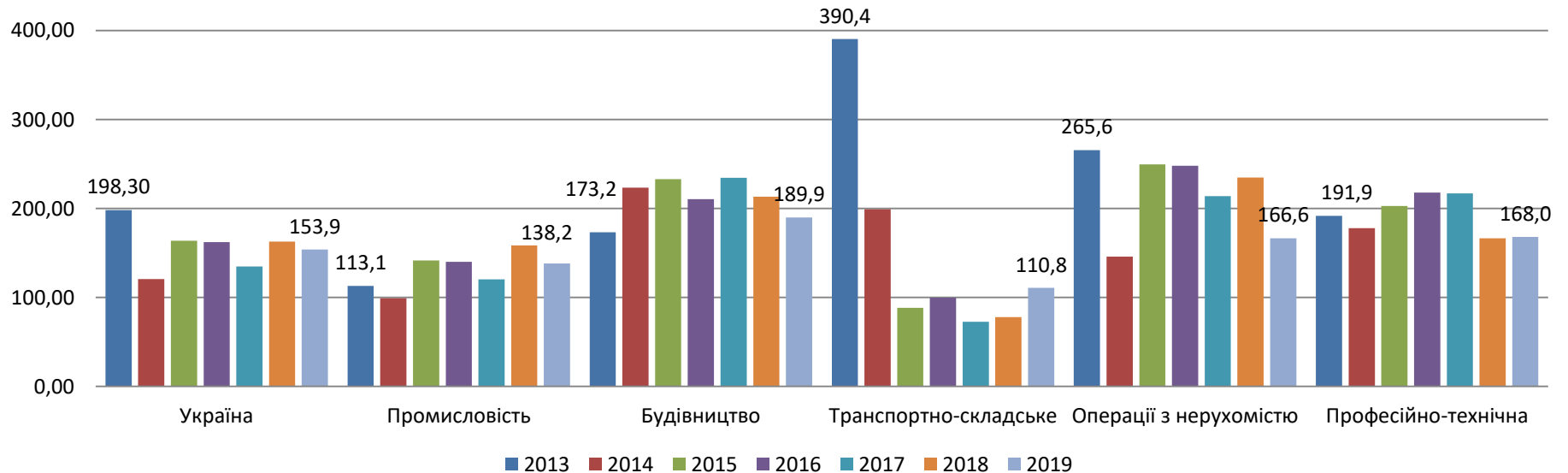

Хоча номінальний розмір заборгованості на 1 працівника майже всюди зростає (крім «транспорт»), нормований щодо середньогалузевого рівня оплати праці знижувався (крім промисловості).

Середня заборгованість на 1 працівника

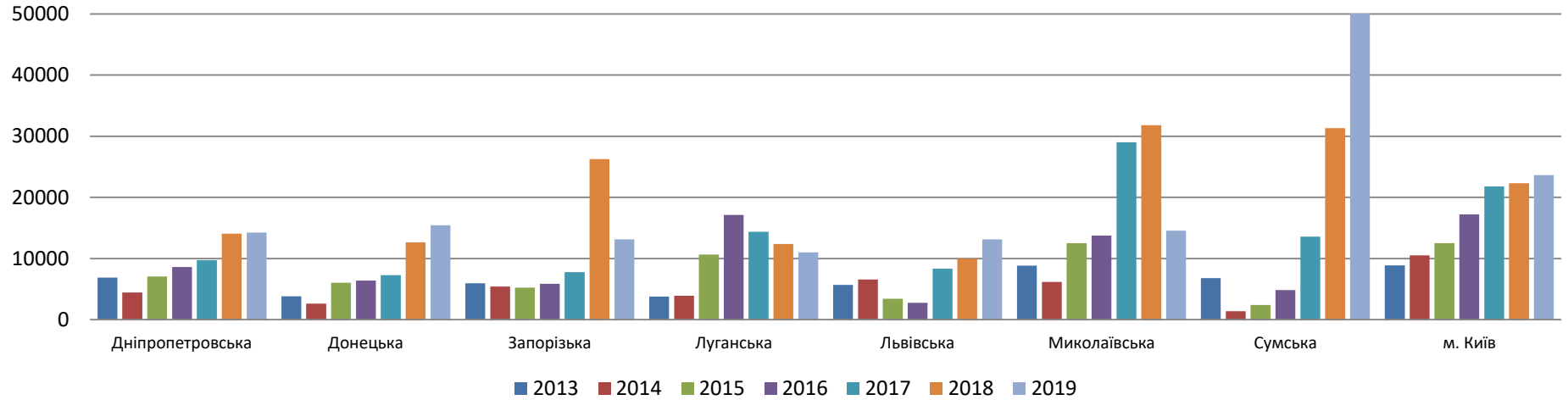

Середня заборгованість на 1 працівника у вимірі середньомісячної заробітної плати у секторі

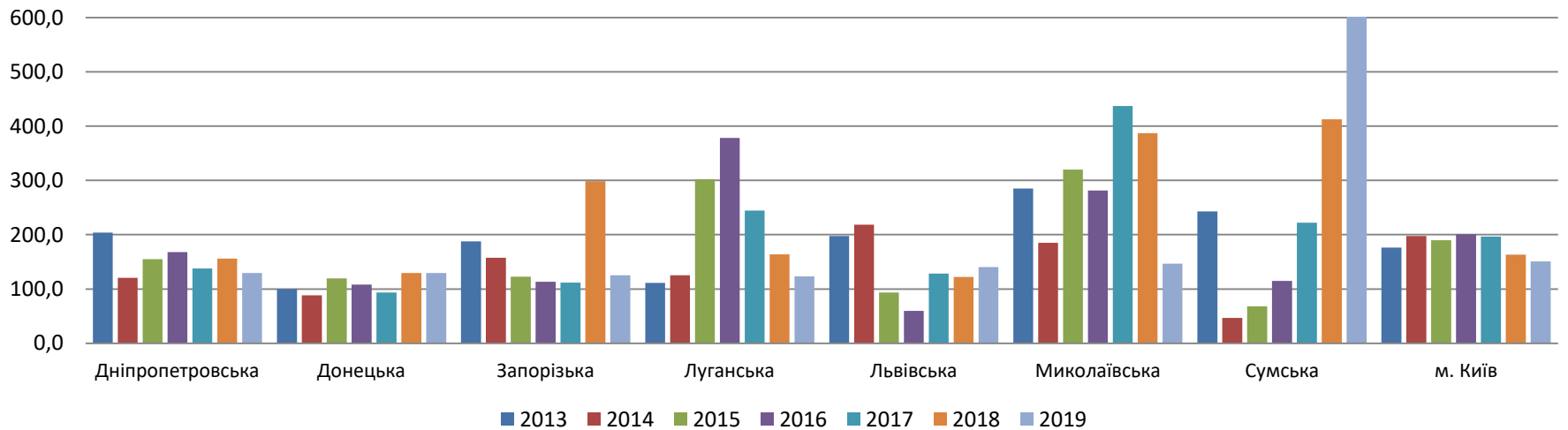

Регіональна диференціація середньої заборгованості на 1 працівника в номінальному та нормованому вимірі вище ніж за секторами. У Дніпропетровській, Миколаївській, Сумській та м. Києві ситуація найгірша.

Середня заборгованість на 1 працівника

Середня заборгованість на 1 працівника у вимірі середньомісячної заробітної плати у регіоні

Актуальні аспекти заборгованості із зарплати за секторами економічної активності на 1 листопада 2019 р

	Частка ФОП	Заборгованість загалом, млн грн	Заборгованість активних,%	Частка застарілої заборгованості на ЕА,%	Кількість працівників, яким заборговано	У % до середньооблікової кількості штатних працівників	Сума боргу в середньому на одного працівника, тис. грн	Сума боргу в середньому на одного працівника у відсотках до середньооблікової зарплати	Зважений рівень глибини проблеми заборгованості
Україна	4,2	3438	66,4	29,8	119,8	1,6	19,0	177,6	
Промисловість	12,1	2773,0	67,9	28,9	94,8	5,1	19,9	163,0	10,27
Професійна, наукова та технічна діяльність	5,2	154,0	86,8	36,2	4,0	2,0	33,4	229,9	3,06
Операції з нерухомим майном	8,5	58,0	32,0	73,4	1,3	1,8	14,1	159,6	2,93
Будівництво	3,3	64,0	77,8	73,1	2,7	1,4	18,7	195,3	2,33
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2,7	207,0	33,0	9,6	4,4	0,7	15,6	129,6	1,63
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	0,6	26,0	74,9	23,0	0,9	0,2	21,3	223,1	1,21
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,5	43,0	46,5	51,5	1,0	0,1	19,8	177,7	1,17
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,7	13,0	90,9	34,0	1,3	0,7	8,9	95,4	1,08
Інформація та телекомунікації	0,4	7,0	57,0	48,7	0,2	0,2	20,2	118,2	1,00
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,6	34,0	89,5	7,6	5,5	0,6	5,6	80,6	0,97
Освіта	0,3	35,0	100,0	9,0	2,9	0,2	12,4	153,2	0,93
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,1	5,0	83,1	67,2	0,3	0,1	12,8	84,8	0,85
Надання інших видів послуг	0,1	0,01	38,3	100,0	0,0	0,1	2,7	30,2	0,68
Тимчасове розміщування й організація	0,1	0,01	59,5	7,2	0,0	0,1	5,3	75,6	0,40
Мистецтво, спорт, розваги, та відпочинок	0,1	1,0	100,0	0	0,4	0,3	2,3	26,7	0,37
Фінансова та страхова діяльність	0,5	16,0	1,5	15,3	0,1	0,1	3,0	15,4	0,27

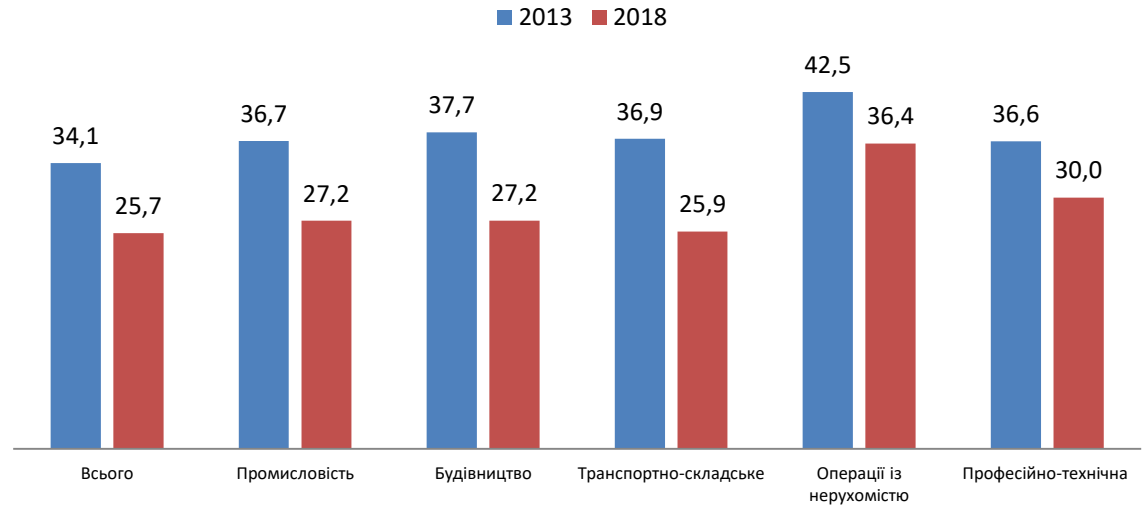
Актуальні аспекти заборгованості із зарплати за регіонами на 1 листопада 2019 р

	Частка ФОП	Заборгованість загалом, млн грн	Заборгованість активних, %	Частка застарілої заборгованості на ЕА, %	Кількість працівників, яким заборговано	У % до середньооблікової кількості штатних працівників	Сума боргу в середньому на одного працівника, тис. грн	Сума боргу в середньому на одного працівника у відсотках до середньооблікової зарплати	Зважений рівень глибини проблеми заборгованості
Україна	4,2	3438	66,4	29,8	119,8	1,6	19	177,6	
Луганська	66,1	623,3	44,3	23,8	12,9	12,7	21,4	235,5	27,2
Донецька	15,9	692,5	93,0	36,0	34,0	9,5	19,0	158,7	14,3
Сумська	19,6	339,0	88,9	61,3	6,3	3,3	48,0	538,8	9,6
Харківська	7,9	399,7	37,8	3,6	12,8	2,4	11,8	128,9	6,0
Дніпропетровська	3,6	308,1	63,6	8,7	9,3	1,3	21,1	188,8	3,9
Львівська	3,7	166,4	91,7	8,0	10,7	2,3	14,3	150,9	3,8
Волинська	3,7	53,6	95,5	4,0	3,0	1,9	17,2	191,3	2,7
Київська	3,7	149,6	18,9	43,7	1,0	0,3	27,0	238,4	2,3
Херсонська	3,2	39,5	75,5	7,6	2,2	1,5	13,8	166,5	2,2
Запорізька	2,7	102,4	43,9	46,9	3,5	1,0	12,7	118,6	2,2
м.Київ	1,0	196,1	82,1	37,9	4,7	0,4	34,5	217,4	2,2
Тернопільська	2,7	32,8	90,0	16,9	2,2	1,5	13,6	159,2	2,1
Миколаївська	2,5	47,8	79,3	27,3	2,5	1,4	15,0	148,7	2,1
Івано-Франківська	2,8	46,9	52,7	18,6	2,5	1,4	9,8	109,1	2,0
Полтавська	1,9	58,7	77,1	45,6	3,8	1,3	11,9	116,0	2,0
Черкаська	2,3	44,6	64,0	35,1	1,5	0,7	19,7	213,8	1,7
Одеська	1,6	64,2	50,5	6,5	1,7	0,4	18,7	198,1	1,4
Кіровоградська	1,0	14,4	60,3	5,6	1,7	1,0	5,0	58,1	1,1
Чернігівська	0,9	14,2	92,1	38,0	1,2	0,7	10,5	121,4	1,1
Рівненська	0,5	6,9	92,7	33,7	0,2	0,1	31,7	354,7	0,9
Вінницька	0,7	17,7	32,7	0,9	0,7	0,3	8,3	84,8	0,6
Закарпатська	0,3	4,2	82,4	57,2	0,4	0,3	8,1	87,3	0,6
Житомирська	0,3	5,8	80,0	15,6	0,3	0,2	14,0	161,1	0,6
Хмельницька	0,5	9,6	54,4	7,1	0,7	0,3	7,6	85,2	0,6
Чернівецька	0,0	0,2	43	0	0,0	0,0	5,8	70,7	0,1

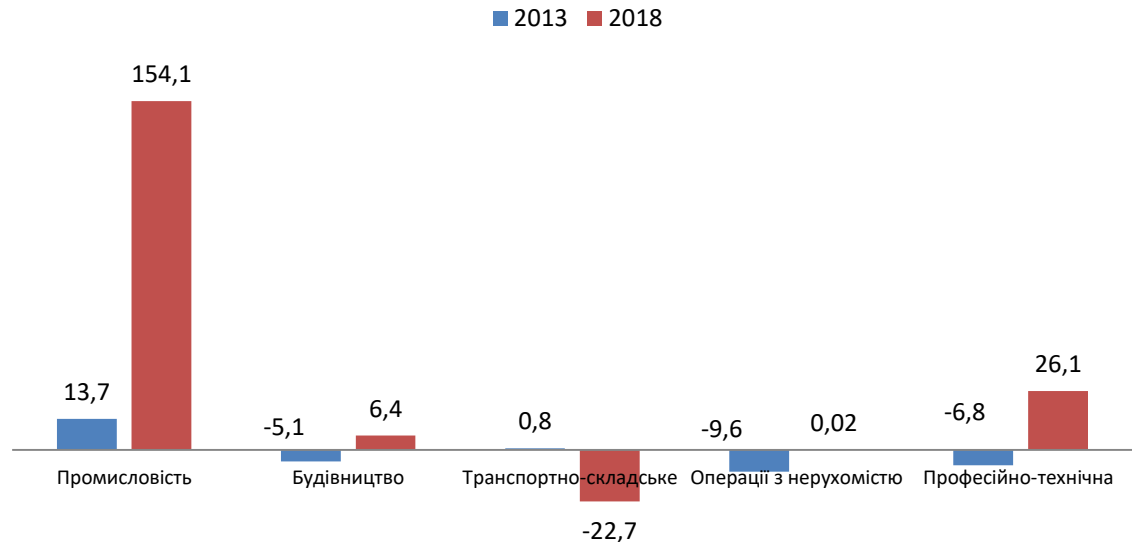
Чинники формування заборгованості підприємств

1. Військове протистояння на Сході України, близькість до зони АТО, розрив зв'язків з окупованими територіями;
2. Втрата ринків збуту, замовлень;
3. Несвоєчасність розрахунків замовників, накопичення дебіторської заборгованості;
4. Юридичні та фінансові конфлікти щодо власності та окремих прав господарювання (ліцензії, дозволи), рейдерство, арешти рахунків;
5. Збільшення тарифів на комунальні послуги;
6. Недоступність до дешевих короткострокових кредитів;
7. Відсутність держзамовлення, фінансування чи його затримки за виконані роботи у державному і комунальному секторах;
8. Дискримінація прав підпорядкованих та дочірніх підприємств та відокремлених підрозділів;
9. Зниження ЄСВ та здешевлення гривні;
10. Підвищення МЗП та зростання рівня оплати праці;
11. Послаблення у 2014-2016 та посилення у 2017-2018 рр. державного нагляду;
12. Втрата зв'язку із підприємствами у стадії банкрутства та економічно неактивними, що залишилися на непідконтрольній території
13. Низька еластичність заборгованості щодо підвищення МЗП у найбільш працевитратних секторах Операцій із нерухомістю та Професійно-технічної діяльності

Динаміка частки підприємств, що були фінансово збитковими протягом 2013-2018 рр

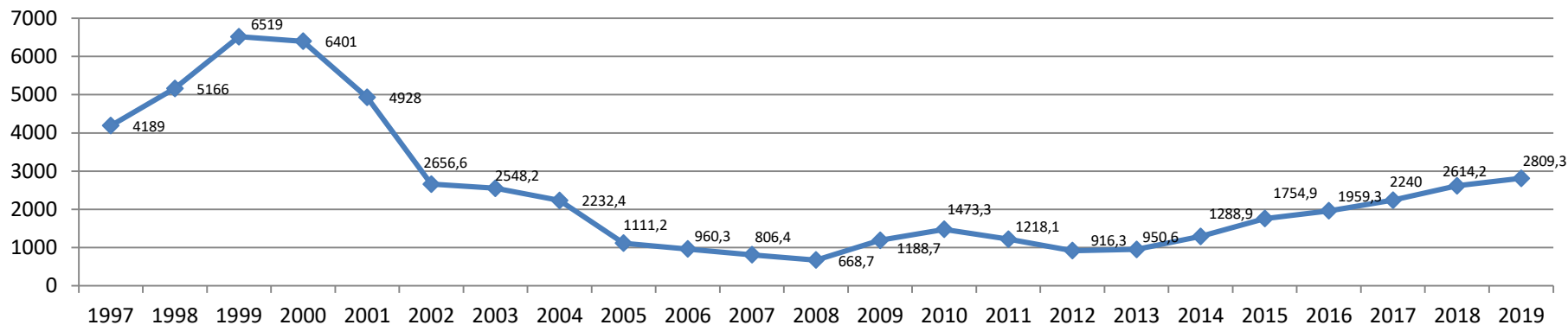

Річний фінансовий результат підприємств галузей до оподаткування, млн грн

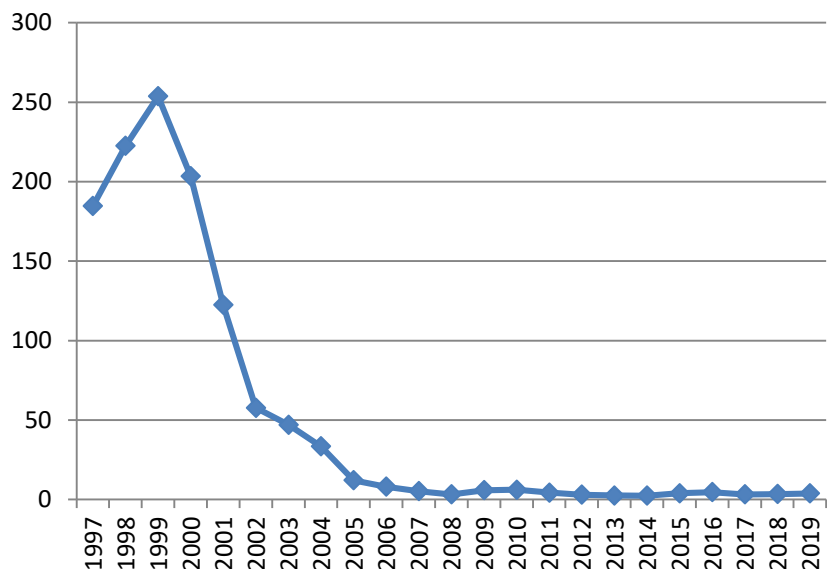

Протягом 1997-2019 рр. та 2005-2019 рр. скорочення чисельності штатних працівників та підвищення середньої заробітної плати більшою мірою визначали динаміку заборгованості із виплати заробітної плати ніж зусилля соціальних партнерів та держави

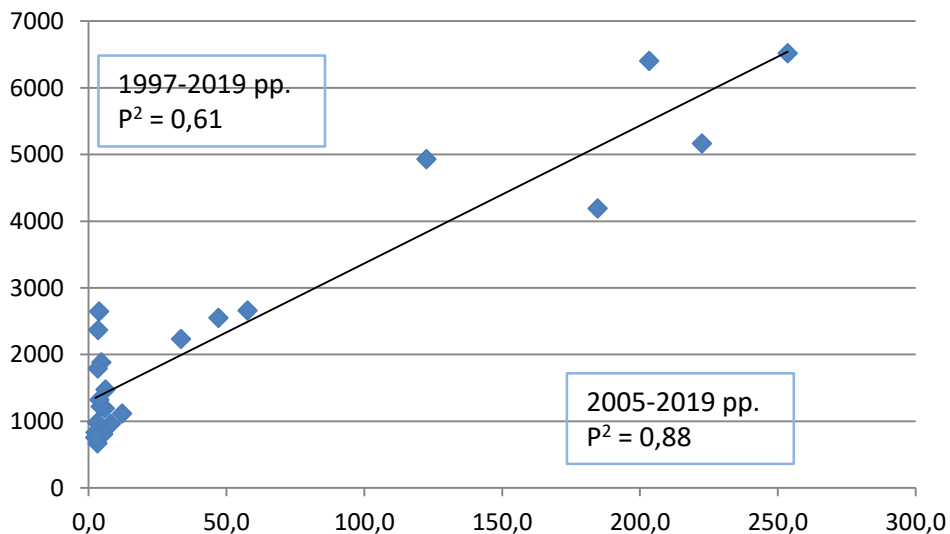
Заборгованість з виплати заробітної плати 1997-2019 рр, млн грн

—◆— Середня заборгованість на 1 працівника

Середня заборгованість на 1 працівника у вимірі середньої заробітної плати

Головні напрями мінімізації заборгованості із заробітної плати

Юридичний

- На рівні законів удосконалити законодавство, орієнтуючись на Конвенції і Рекомендації МОП, Рекомендацій та Директив РЄ та інших задекларованих Урядом міжнародних зобов'язань у сфері соціального захисту праці і зайнятості.
- На рівні підзаконних правових актів – здійснити їх аудит з точки зору відповідності суті Конституції України та законодавства. Впровадити механізми унеможливлення нових підзаконних правових актів, якими спотворюється законодавчий задум. Посилити вагу соціального діалогу в цій сфері.
- Удосконалення правового врегулювання заборгованості із заробітної плати на економічно неактивних підприємствах
- Спрощення судових процедур та підвищення оперативності виявлення ознак безпідставної заборгованості із заробітної плати
- Розроблення гнучких та доступних інструментів захисту працівника не лише на етапі розгляду справи у суді (чи іншій інституції з примирення сторін), а й до цього та після.
- Законодавче закріплення право працівника припиняти роботу в індивідуальному порядку після офіційного висунення претензії керівництву підприємства і повідомлення у Держпраці України.

Загальноекономічний

- Концентрація зусиль на детінізації та деофшоризації результатів економічної діяльності.
- Вирішення проблеми недоступності коротких та середньострокових кредитів.
- Підтримка у пошуку нових міжнародних ринків та демонополізації внутрішніх.
- Покращення державного захисту так званих відносних прав власності (контрактної дисципліни).
- Державна підтримка розвитку ринкової інфраструктури мінімізації ринкових ризиків та згладжування кон'юнктурних та циклічних шоків (страхових, хеджових тощо).

Інституційно-культурний

- Формування нової культури фінансово-трудових відносин у суспільстві.
- Інформування та консультування працівників та менеджмент підприємства про оптимальні та ефективні практики вирішення господарчих проблем в межах законодавчого поля.
- Розвиток процедур локального примирення та третейського вирішення конфліктних питань.

Інституційно-організаційний

- Інститути соціального діалогу мають отримати більше повноважень та більше відповідальності. Розширення демократії у сфері представництва інтересів низових профспілкових та підприємницьких організацій, окремих трудових колективів та підприємців.
- Удосконалення правової, організаційної та методичної роботи Держпраці у сфері попередження, виявлення та мінімізації заборгованості із заробітної плати у досудовому порядку.
- Формування державної спеціалізованої установи кредитного, факторингового або страхового характеру. Його формат та механізми діяльності мають визначатися в процесі широкого соціального діалогу.

Версифікаційний

- Інституціоналізація процедур ідентифікації виправданих і безпідставних затримок із виплати заробітної плати. Профілізація на цій основі підприємств на предмет ризиків зловживання підприємницькими свободами у спосіб, що наносить шкоду соціальній згоді.

Матриця типології основних причин накопичення заборгованості із виплати заробітної плати

		Внутрішній контекст (стан соціального діалогу на підприємстві, ефективність менеджменту, політика щодо персоналу)		
		Нормальна ситуація	Некомпетентність без мотиву на правопорушення	Свідома безпідставна заборгованість як вираз свідомої політики зловживання залежністю та пасивністю працівника
Зовнішній контекст (макроекономічні та політична ситуація, ринки збуту продукції та закупівель сировини і матеріалів, вимоги третіх осіб (втому числі державні))	Нормальна ситуація	Заборгованість відсутня або не виходить за межі касових розривів	Об'єктивна заборгованість з причини некомпетентності менеджменту в умовах нормальної ринкової кон'юнктури	Безпідставна заборгованість внаслідок свідомої політики менеджменту щодо додаткових вигід від економії на персоналі
	Кризова ситуація	<p>А) Тимчасова об'єктивна неможливість виплати заробітної плати вчасно.</p> <p>Б) Тимчасова заборгованість за свідомою згодою працівників на тимчасовий пріоритет інших зобов'язань</p>	Об'єктивна заборгованість з причини некомпетентності менеджменту щодо пріоритетності погашення зобов'язань	Безпідставна заборгованість в результаті свідомого перекладання на працівників об'єктивних господарчих проблем підприємства